

TIJDSCHRIFT
VOOR DE

SOCIALE SECTOR

Opzoomer
mee !

op 28 mei 1994

5

mei 1994

f 7,95

Opzoomeren in Rotterdam op 28 mei
Sociale vernieuwing als overlevingsstrategie

De beroepshouding
in het sociaal-cultureel werk

Gevraagd: een nieuwe bank van lening
Schuldhulpverlening sluit de armsten uit

De nota 'Jeugd verdient de toekomst'
Werken, scholing, sporten

**In Rotterdam vindt op 28 mei de
Opzoomerdag plaats. ‘Iedereen’ doet mee
om wat van de stad te maken. Een grote
dag voor de sociale vernieuwing.**

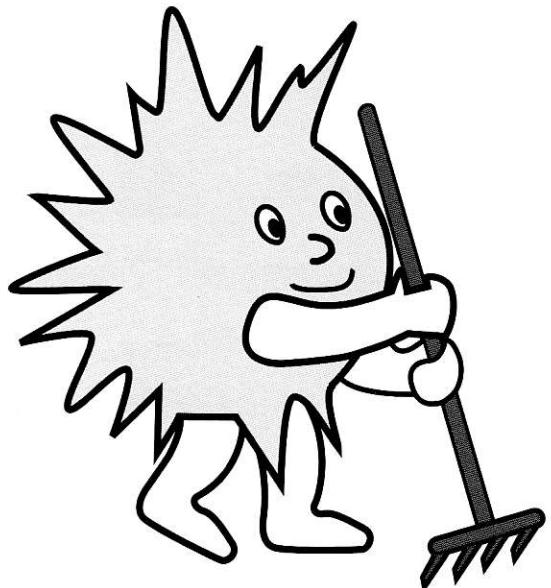
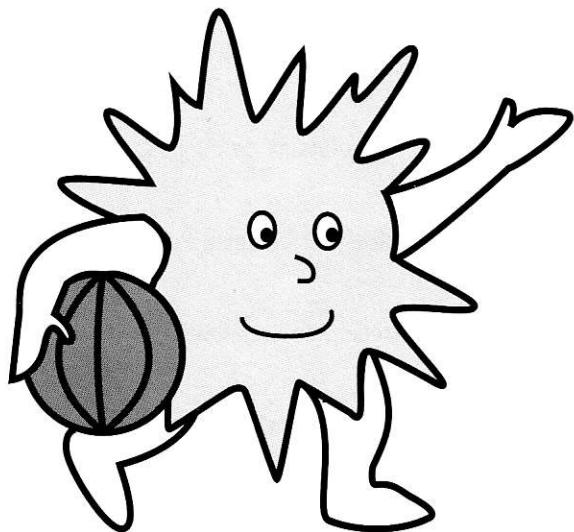
Radboud Engbersen sprak met Gerard de Kleijn, scheidend coördinator sociale vernieuwing Rotterdam, met Peter Berntsen van wijkorganisatie Middenland en doet verslag van een straat, de Jan van Vuchtstraat.

De bouwondernemer en Rotterdamer in hart en nieren *Daan Dura* doet mee. Maar ook de patatkoning *Bram Ladage* en de creatieve altruist *John Bruynzeel*. Wie doet er eigenlijk niet mee? Lokale, maar ook internationale bedrijven als Shel en Unilever hebben zich als sponsors in de rij geschaard onder het motto ‘Doe wat voor je stad’. *Nellie* (Cooman) en *Neelie* (Kroes) zijn beschermvrouwe. Een eindeloze lijst van organisaties levert een bijdrage. Het Centrum voor Beeldende Kunst stuurt vijftig kunstenaars de pleinen op, het Rotterdams Philharmonisch Orkest geeft een concert op het Afrikaanderplein, het Rotterdamse arbeidspastoraat DISK zamelt knuffeldieren in voor de ‘Knuffelactie voor zwerfjongeren’. Acht speeltuinen worden opgeknapt, zes mobiele snoepwinkels met een ‘Opa’ als beheerder worden op pleinen geplaatst, tweehonderd schoolpleinen van basisscholen krijgen een face-lift onder het mom ‘Weg met de saaie schoolpleinen’, duizend bomen zijn reeds door vijfhonderd vrijwilligers op één dag onder leiding van de welzijnsorganisatie Stadsmerk geplaatst, het ballonnencommando laat als het moment

28 Mei 1994: Rotterdam maakt zich op

De face-lift van de sociale vernieuwing

Radboud Engbersen

daar is 32.000 gele ballonnen op. Rotterdam is er klaar voor. Het lied voor het evenement is geschreven en gecomponeerd. De pleinregisseurs, pleinverrijkers en kwartiermakers staan in de startblokken, zo ook de mariniers in de Van Ghentkazerne, de Rotterdamse Bond van Volkstuinders, de filiaalhouders en het personeel van de vestigingen van Albert Heijn, en zo kunnen we nog pagina's doorgaan.

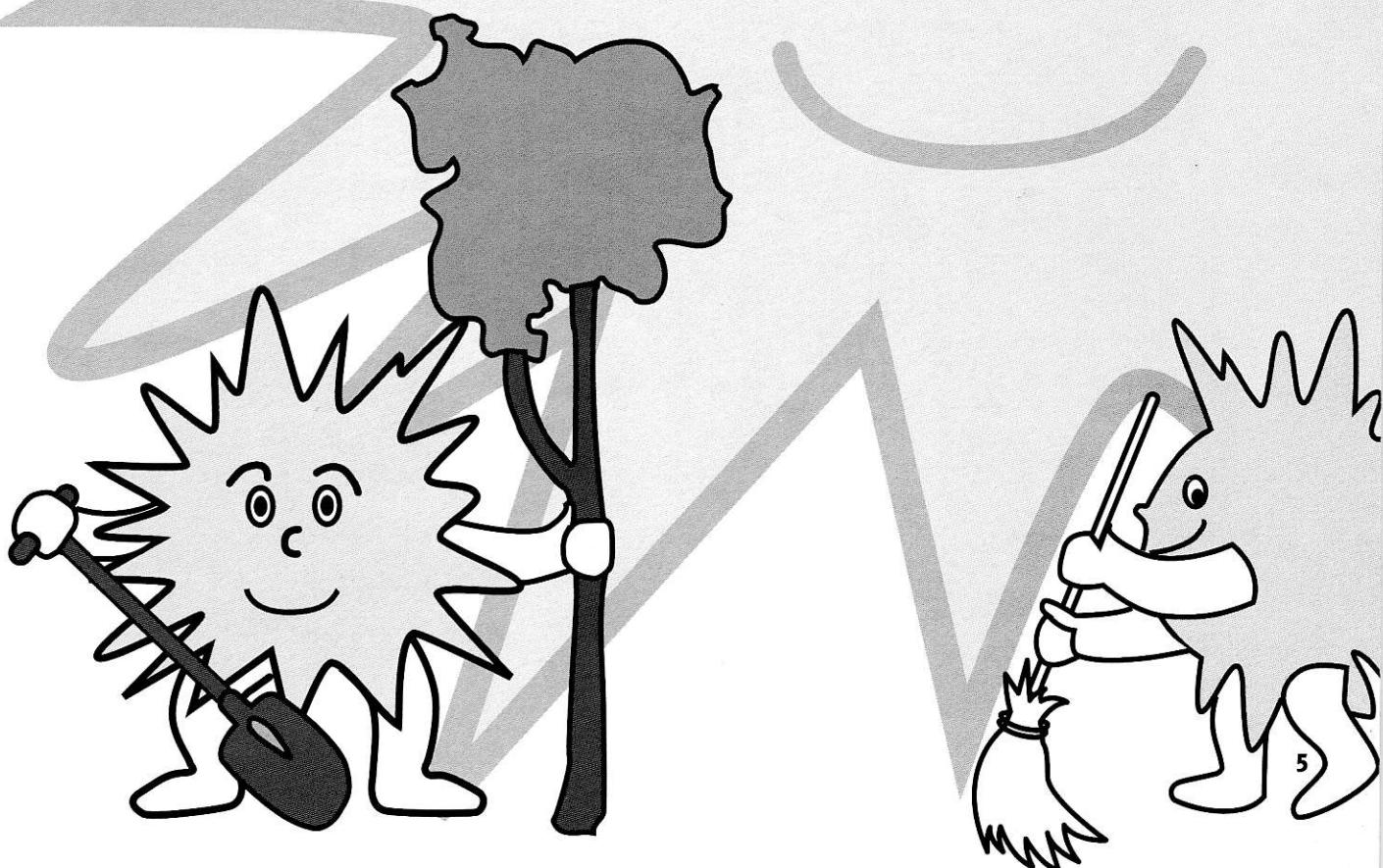
28 mei 1994: Opzoomerdag in Rotterdam. *Oppie* is het symbool en de mascotte van het Opzoomeren, een onzijdig persootje vormgegeven als een felgeel stralend zonnetje. Oppie heeft een onverwoestbaar goed humeur, is altijd vrolijk, positief en optimistisch. Onder leiding van Oppie zal een begin gemaakt worden met het heel, schoon en veilig maken van Rotterdam. vergeleken bij Oppie verbleekt de Witte Tornado. Heel wat kantoorruimte in Rotterdam wordt door de alomtegenwoordigheid van Oppie met de dag geler en geler. Zelfs in het hoofdkwartier van de mariniers is Oppie doorgedrongen. 'In de van Ghentkazerne, het Rotterdamse bolwerk van de mariniers, is de "timmerbaas" Oppies aan het zagen en de majoor Oppies op zijn beeldscherm aan het construeren',

vermeldt de *Opzoomerbode*.

Is Rotterdam een beetje 'gaga' aan het worden? Zijn we hier getuige van een zich in rap tempo voltrekkend infantiliseringsproces van de Rotterdamse ambtenaar, burger en ondernemer? Of zijn we getuige van een unieke actie, waarmee een wereldstad de rug recht, de sociale onverschilligheid van zich afwerpt, om er samen iets moois, leefbaars en gezelligs van te maken?

Sociale vernieuwing

Rotterdam is de bakermat van de sociale vernieuwing. Daar is het begrip eind jaren tachtig gemunt. Het kabinet koos het begrip bij zijn aantreden tot het leidmotief van het kabinetsbeleid. Hoe verging het de sociale vernieuwing in de ruim vier jaren nadien? De start was ongelukkig. De bewindslieden hadden vijf sessies nodig om tot een definitie te komen. Minister Dales ging ermee naar de Kamer, las de honderd woorden tellende definitie voor en incasseerde het kamerbrede onbegrip. Haar definitie schiep →

'Na vier jaar De Kleijn is niet alleen de sociale vernieuwing in Rotterdam op toeren gekomen, maar zit het in Rotterdam ook beter 'tussen de oren'

→ geen klarheid, maar maakte het rookgordijn dat rond het begrip was gaan hangen nog dichter. Februari 1990 leek het begrip definitief te sneuvelen. Drie stemmen uit die dagen:

Columnist Paul Kuypers in *De Volkskrant*:

'Het is vermoedelijk mijn laatste kans om nog iets te berde te brengen over sociale vernieuwing. Zoals het er nu uitziet, wordt dit onderwerp volgende maand in de politieke archieven bijgezet. De laatste weken wordt er alleen nog grappen over gemaakt.'

D66 fractievoorzitter Hans van Mierlo:

'We dreigen met z'n allen de gevangen van een woord te worden, een slogan, aan welke pretenties steeds moeilijker zullen voldaan.'

SCP-directeur Van der Staay:

'Het is de vraag of het begrip 'sociale vernieuwing' over een jaar nog veel gebruikswaarde heeft. Als het eerste elan is weggeëbd en er geen extra geld voor de gemeenten meer is, zal blijken dat de term 'sociale vernieuwing' vooral een motto is geweest. Een nuttig, politiek woord om het gewenningsproces tussen de nieuwe coalitiepartner PvdA en CDA soepel te laten verlopen.'

Toch, het begrip liet zich niet zo makkelijk weg honen. In Rotterdam had men met lede ogen gezien hoe 'Den Haag' het eigen geesteskind binnen de kortste keren had omgeven met ongelukkige associaties. Men zag hoe het kabinet er maar niet in slaagde

Jan van
Goyenkade

de abstractie aan een verbeeldingslaag te koppelen, zodat de burger eindelijk eens begreep waar dat zo frequent in de media opduikende begrip voor stond. Wat Den Haag niet lukte, lukte Rotterdam wel: sociale vernieuwing concreet en voorstelbaar maken. Het waarschijnlijk mooiste voorbeeld is het Opzoomeren (juiste vervoeging: ik Opzoomer, wij Opzoomeren, ik heb geOpzoomerd). Het werkwoord is afgeleid van de Opzoomerstraat uit de oude wijk het Nieuwe Westen, een wijk die in de jaren tachtig landelijke bekendheid kreeg door de zich daar pregnant manifesteerde nieuwe armoede en bijstandsafhankelijkheid van een groot aantal van haar bewoners. Een aantal bewoners van de Opzoomerstraat bond met succes de strijd aan tegen de vervuiling, de verslissing en de onveiligheid. De Opzoomerstraat bleek een lichtend voorbeeld voor andere Rotterdamse straten te zijn.

Een ander voorbeeld van de Rotterdamse *down-to-earth*-invulling van sociale vernieuwing. In 1993 hield de vuilnisophaal-dienst van Rotterdam (de Roteb) een stiptheidsactie. Wijken vervuilden in een hoog tempo. Mevrouw A. Paerel ging over tot een schoonmaakactie. Het projectbureau sociale vernieuwing zag de kans voor open goal. Mevrouw A. Paerel en haar KOMO-zakken werden de stad als voorbeeld voorgehouden. De stiptheidsactie 'Ans Pare' was geboren, tweehonderd straten deden op een gegeven moment met de actie mee. Nog een voorbeeld. Rotterdam telr. 5.429 straten. Stel nu, zeiden ze bij het Projectbureau Sociale Vernieuwing, dat elke straat één bewoner heeft die tegen een onkostenvergoeding een oogje in het zeil houdt, klachten van straatbewoners aan de juiste instanties doorgeeft, en diensten aan hun jasje trekt als de uitvoering te wensen overlaat, dan hebben we in Rotterdam 10.858 betrokken en waakkame ogen extra om de stad heel, schoon en veilig te krijgen. Vanuit die gedachte ontsproot het project *Eye Eye*. In 16 wijken heeft dit project, schrijft het Projectbureau in haar eindrapport, voet aan de grond gekregen.

De Jan van Kutstraat

En nu na deze Goed Nieuws Show *back to reality*. Naar de Jan van Kutstraat. Ach, de Jan van Kutstraat. Aan het einde van een dag kan hij er zo liefelijk uitzien. Mooi uitzicht op de brede omliggende straten en de huizen met hun gevels, daklijsten en ornamenten. De ramen van de negentiende-eeuwse panden vangen het avondzonnetje op, een David Hamilton-floers neemt bezit van de wijk en al het leliks wordt weggetoucheerd. Maar wat kan hij pijn aan de ogen doen bij ochtendlicht. Alle lelijke details manifesteren zich in volle glorie. Geen stoep tegel ligt recht, de wonderbaarlijke zwerfvuilvermeerdering heeft zich weer voltrokken, een auto stuurt door de kuilen, en de grauwsluier heeft zich als vanouds in de net opgeleverde gerenoveerde huizen genesteld. Hemelsbreed ligt de Jan van Kutstraat misschien op een kilometer afstand van het hoofdkwartier van de Sociale Vernieuwing en op zo'n tweehonderd meter afstand van de bewonersorganisatie die de Sociale Vernieuwing voor de wijk coördineert. Terwijl elders in de wijk en in de stad straten Opzoomerzegels en -prijzen in de wacht

sleepen, doopte een onbekende de Jan van Vuchtstraat om in de Jan van Kutstraat. Vier jaren is de fanfare van de sociale vernieuwing aan de straat voorbij gegaan. Niet dat er in die tijd niets is gebeurd. Integendeel. Panden vlogen in de fik, panden werden gesloopt, panden werden gerenoveerd en heel wat grotestadsongerief werd wisselend getergd en geduldig verdragen. Zo kon de Van Kutstraatbewoner weleens verrast worden door een regenbuitje in de eigen huiskamer, omdat een junkie er met het zink van de dakkapel vandoor was gegaan. Nu ligt aan de voet van de straat een enorm rechthoekig opgehoogd terrein braak. Op termijn moet daar een prachtig park verrijzen, vooralsnog is het daar alle dagen feest voor de uit etagewoningen afdalende bouviers, herdershonden, pittbulls en hun eigenaren. De stadsvernieuwing, weten de omwonenden heeft zijn eigen tempo, en kent zijn ondoorgrondelijke wegen.

Rotterdam telt meer Jan van Kutstraten. In de steek gelaten straten die op betere tijden wachten, straten waarvan de huidige bewoners het idee hebben dat inspanningen om het wat leefbaarder te maken water naar de zee dragen is en zich vooralsnog oefenen in stoïcisme.

Peter Berntsen, werkzaam bij de bewonersorganisatie Middenland, schetst de wijk waartoe ook de Jan van Kutstraat behoort in enkele snelle streken. Middenland is een wijk die pas in tweede instantie door de stadsvernieuwing werd bezocht (een zogenaamde tweedringswijk). Er wonen 66 nationaliteiten, waaronder veel Turken, Marokkanen en Kaapverdianen. Het is een relatief jonge wijk, waar de helft van de bewoners van een uitkering leeft. Tien tot vijftien procent van de inwoners kan men in de categorie 'boven modaal' plaatsen. Hij vertelt dat er in de jaren tachtig jaren waren waarin een kwart van de inwoners van de wijk naar elders trok. De verhuispercentages zijn inmiddels gezakt, en de stadsvernieuwing is ver gevorderd. De wijk is tot rust gekomen. Berntsen wijst op een tweede ontwikkeling: de in de wijk wonende allochtonen en in de wijk actieve allochtone organisaties zijn zich meer en meer op Nederland gaan oriënteren. Steeds minder allochtonen wonen in Middenland met het idee 'Ik ga toch terug'.

Beide ontwikkelingen - naderende voltooiing stadsvernieuwing, heroriëntatie allochtonen - hebben belangrijke positieve consequenties voor de wijk. De wijk wordt nu voor het overgrote deel bevolkt door mensen die in Nederland een toekomst willen opbouwen, en daarom ook meer oog krijgen voor de eigen buurt. Eindelijk komt het opbouwwerk in Middenland, zegt Berntsen, toe samenlevingsopbouw. Lang heeft hij zich in Middenland een 'roepende in de woestijn' gevoeld, tegenwoordig ontmoet hij overal betrokken partners. Het lijkt wel, zegt hij, alsof sociale vernieuwing 'in het weer zit'. De tijd is er blijkbaar 'rijp voor'. Hij ziet de 'saamhorigheid' in Middenland toenemen, en vertelt dat een appèl op het 'wijk-gevoel' van buurtbewoners door het opbouwwerk vaak heel effectief blijkt te werken.

Berntsen zegt het niet met zoveel woorden, maar de Jan van Kutstraat lijkt voor de Grote Doorbraak te staan. Misschien moet nog één blok huizen worden opgeknapt, misschien moet het park zijn eerste contouren krijgen, maar dan zal de straat de krachten →

'Sociale vernieuwing is een overleven moet kunnen h

Rotterdamse Grondwet

De burgerrechten in Rotterdam zijn:

- ❶ Elke burger die negen andere Rotterdammers in zijn huiskamer verzamelt, kan een bestuurder 'op de koffie' vragen om elkaar over sociale kwesties aan te spreken.
- ❷ Elke bewoner die samen met anderen maandenlang de straat opzoomt, heeft recht op extra dienstverlening door de gemeente. Premie op actie.
- ❸ Elke ouder die wil weten wat de onderwijsprestaties zijn van een basisschool in vergelijking met andere basisscholen, krijgt inzage in en toelichting op de beschikbare gegevens.
- ❹ Elke Rotterdamer die de Nederlandse taal niet eigen is en wil leren spreken, krijgt binnen drie maanden toegang tot de Basiseducatie.
- ❺ Elke Rotterdamer die liever een baan heeft dan een uitkering, krijgt een baan aangeboden van Nieuwe Banen Rotterdam Werkt.

De burgerplichten in Rotterdam zijn:

- ❶ Elke Rotterdamer die ontoelaatbaar gedrag in de publieke ruimte meemaakt, spreekt hier de betrokkenen op aan. Zo doen wij dat hier nu (niet) met elkaar.
 - ❷ Elke Rotterdamer die gesteund wordt door de verzorgingsstaat probeert iets terug te doen voor de samenleving.
 - ❸ Elke ouder heeft de plicht om zich intensief te interesseren voor de onderwijsprestaties van zijn kind.
 - ❹ Elke migrant die zich in Rotterdam wil vestigen is verplicht om de Nederlandse taal te leren.
- Elke Rotterdamse werkgever plaatst minstens een langdurig werkloze op een stageplaats in zijn bedrijf met een perspectief op een baan.

Bron: De Laurenslezing van Gerard de Kleijn op 13 maart 1994)

→ bundelen en de nieuwe stoep bevechten. De overwinning zal zoet smaken en vanaf dat bruggehoofd zal betere straatverlichting worden opgeëist. Zo gaat het immers ook elders. Maar waarop wordt die overwinning dan bevochten? Wie is de tegenstander? De lokale overheid, de lokale politiek, de gemeentelijke diensten? De overwinning lijkt vooral bevochten te worden op het ongeloof, de berusting en de apathie. Het effect daarvan is dat met elkaar activeert. Burgers, gemeentelijke diensten, wijkagenten, bewonersorganisaties, opbouwwerkers, ondernemers, woningbouwcorporaties, ambtenaren, etc. zijn elkaar aan het opstoken. Maar Berntsen wijst bij al het goede nieuws op een grote dreiging die over wijken als Middenland hangt: de werkloosheid. De helft van de bewoners van Middenland is van een uitkering afhankelijk. De meeste allochtone jongeren die nu van school komen vinden geen werk. Als deze werkloosheidsproblematiek zich doorzet is het de vraag of Middenland niet terugzakt in de troosteloosheid van de jaren tachtig. Immers, mensen zonder toekomst, zegt hij, hebben geen boodschap aan en oog voor de kwaliteit van hun leefomgeving. Daarom doet Rotterdam ook zo krampachtig, vertelt hij, over het uitbreiden van het aantal banenpoolplaatsen - de vakbeweging en de minister zijn over de banenpool veel terughoudender. Berntsen: 'Het is een instrument om mensen bij de samenleving te houden.'

Armada

Vier jaar lang heeft het Projectbureau Sociale Vernieuwing als 'startmotor' van de sociale vernieuwing gefungeerd. Het bureau is 31 maart jl. ontbonden. De klus zit erop: het proces is in beweging gezet. Een belangrijke rol heeft de charismatische projectleider *Gerard de Kleijn* gespeeld. De Kleijn bezit de gave van het woord; wie ooit een lezing van hem heeft gehoord kan dat bevestigen. Na vier jaar De Kleijn is niet alleen de sociale vernieuwing in Rotterdam op toeren gekomen, maar zit het in Rotterdam ook beter 'tussen de oren'.

We vragen aan De Kleijn wat hij voor indruk had overgehouden aan het congres 'Dossier Sociale Vernieuwing' dat de VNG op 28 februari organiseerde over sociale vernieuwing. Hij verwijst naar het optreden van de nieuwe minister van Binnenlandse Zaken. *Van Thijn* had sociale vernieuwing consequent in verband gebracht met de grote stad (*Van Thijn* herhaaldelijk: 'Het gaat allemaal om de mensen in de oude wijken van de grote steden'). Dat was hem uit het hart gegrepen! Biza had in de achterliggende periode van sociale vernieuwing een 'plattelandsverhaal' gemaakt ('En dan opscheppen over het aantal convenanten dat ze met gemeenten hebben afgesloten'). Had men vanaf de start sociale vernieuwing beperkt tot de grote stad, dan was veel onduidelijkheid weggenomen. De steden hadden de beelden kunnen leveren om de

ningsstrategie, met als uitgangspunt dat mensen het hoofd boven water houden, met een lach en een traan en niet te sjagrijnig'

noodzaak van sociale vernieuwing pregnant en zonder misverstanden te illustreren. Door sociale vernieuwing in alle uithoeken van Nederland te promoten werd ook, betoogt hij, het verdelingsprobleem ontlopen. Hij had liever gezien dat gelden daar waren ingezet waar de sociale problematiek zich het scherpst manifesteert. Terugkijkend stelt hij vast dat het kabinet sociale vernieuwing heeft laten verworden tot een 'bestuurlijk decentralisatieproces'. Over de betekenis van de onlangs van kracht geworden Tijdelijke Wet Stimulering Sociale Vernieuwing haalt hij de schouders op. 'Het is een decentraliseringswetje. Een optelsom van door Biza in een netje gevangen regelingen. Het is zo willekeurig als wat'. Het 'wetje' draagt bovendien het gevaar in zich dat sociale vernieuwing straks begrepen gaat als 'de sector die onder die wet valt.' De Kleijn schudt nogmaals het hoofd. Het gedrag van de rijksoverheid is zo voorspelbaar. 'De coördinatie van sociale vernieuwing lag bij Biza. Bij Biza maken ze wetten. Dus daar komt uiteindelijk dan een wet uit. Sociale vernieuwing draagt de boodschap uit dat je ook met minder regels en wetten toekwam. En wat krijg je? Een wet.'

Sociale vernieuwing is voor hem meer dan een wettelijk kader, het is ook een 'intuïtie', en die ontbrak in Den Haag.

Sociale vernieuwing manifesteert zich ook in voorbeeldgedrag, in brutaliteit en creativiteit, en in de vaardigheid grote problemen klein te maken. Ook die vaardigheden miste hij op de departementen. In Rotterdam hebben ze besloten om na de opheffing van het Projectbureau niet langer over 'sociale vernieuwing' te praten. In Rotterdam gebruiken ze voortaan termen als 'Opzoomeren'; begrippen 'met een Rotterdamse beschermvlaag', die niet snel door onzorgvuldig gebruik verpest kunnen worden. Bovendien: 'Een begrip als Opzoomeren zullen ze niet snel in een wettekst opnemen'.

Op het eerder genoemde VNG-congres sprak ook premier Lubbers. Lubbers bracht zijn woorden van vier jaar terug in herinnering: 'Laat de Armada van de sociale vernieuwing maar uitvaren'. Die Armada heeft blijkbaar niet de triomfen behaald waarop hij toen hoopte, want vier jaar later zegt hij dat slechts 'een klein stukje modderige grond met een tegel is bedekt'. Is dat niet een veel te bescheiden eindoordeel over hetgeen in de afgelopen jaren is bereikt? Bijvoorbeeld in Rotterdam? Ook als men zich wat gereserveerd opstelt tegenover de Rotterdamse imagologie rond sociale vernieuwing, de met grote stelligheid gepresenteerde statistieken in het eindrapport, dan nog imponeert de ideënrijkdom, de hoeveel in gang gezette projecten, de ontplooide activiteiten, en het vaak consequent toegepaste principe van de 'sociale acupunctuur': grote gebaren afsleren, en kleine projecten op maat snel proberen te realiseren. Maar wat het belangrijkste is dat de sociale vernieuwing in Rotterdam burgers, ambtenaren en ondernemers meer tot elkaar heeft gebracht. Met het oog op het vinden van oplossingsrichtingen voor de werkloosheid is dat van enorme betekenis. De Kleijn: 'Sociale vernieuwing is geen utopische beweging, het is een overlevingsstrategie, met als uitgangspunt dat mensen het hoofd boven water moeten kunnen houden, met een lach en een traan en niet te sjagrijnig.'

Rotterdam is een sentimentele stad. Geen grote politieke utopieën maar eerder de smartlap en volkstoneel lijken inspiratiebronnen te zijn.

Op het laatste moment hebben de bewoners van de Jan van Kutstraat besloten mee te doen met de Opzoomerdag. Wij moeten onze straat met gele ballonnen versieren, de radio in de vensterbank plaatsen en afstemmen op de lokale radio-omroep. Bovendien moeten we iets geels aantrekken. Sommigen van ons zullen zich in het begin een beetje opgelaten voelen, maar dat gevoel zal langzaam verdrongen worden door het wij-gevoel dat gaandeweg van ons bezit zal gaan nemen. Lang leve onze straat! Lang leve de Jan van Kutstraat!

Radboud Engbersen is medewerker bij de sector Opvang en Lokaal Welzijnswerk, NIZW.

Foto: Jeroen Scheelings